

СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО В СВИЩОВСКАТА ОБЩИНА В ПЕРИОДА ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО КРАЯ НА XIX В.

Емилия ВАЧЕВА

Abstract: *This article traces agriculture in the Svishtov municipality after the Liberation until the end of the 19th century. The paper is based on reports from official editions of collections, almanacs, a report, published statistical data, as well as on existing research on the issue. The agrarian transformations in Svishtov and the district are taken under consideration, the state policy on agriculture and its application in the municipality is analyzed, and the development of agriculture is outlined.*

Key words: *agriculture, cereals, livestock breeding, viticulture and wine production, fishing*

JEL: N63

Свищовската община е разположена в най-южната точка на река Дунав. Общинското землище попада в Средната Дунавска равнина, включвайки земите по крайбрежието на реката, Вардимската низина и възвишението Балаша (225 м.). Релефът е предимно равнинен и слабо хълмист, а климатът - умерено-континентален с висока годишна амплитуда и недостатъчно количество валежи. Най-разпространени от почвените видове са карбонатни черноземни, ливадночерноземни, алувиално-ливадни и др. Те са богати на хранителни вещества, високо продуктивни, обработват се лесно и върху тях добре виреят зърнени храни, зеленчукови култури, лозя и др. През общинското землище почти не протичат повърхностно течащи води. Голямо стопанско значение за района има река Дунав (Slavev, Sl, Monev, V, Ivanov, R, Minev, Ignatov, I, Ruseva, M, Marinov, H, & Apostolov, Ya, 1980, pp. 9-21). В периода на Възраждането в Свищовската община, благодарение на добрите природно-географски и климатични условия, се развива продуктивно земе-

делие и животновъдството. Добрата селскостопанска традиция продължава и след Освобождението

В административно отношение Свищовската община в периода на Временното руско управление за кратко е част от Свищовската губерния, в която влизат окръзите Никопол и Плевен. След освобождението на Русе, Свищовската губерния се закрива и се слива с Русенската. С приетия закон за административно деление на Княжество България от 10 май 1880 г. (List of settlements, 1921, pp.VII-VIII)¹ Свищовската община става център на едноименния окръг, включващ само една околия – Свищовската община и 36 села. Със следващия закон за териториалното деление от 28 юли 1882 г.² към Свищовското окръжие се причислява и Никополската околия. Това положение се запазва до 1900 г., когато Никополската околия се присъединява към Плевенския окръг (List of settlements, 1921, pp.XII)³. Със закона от 1901 г. се въвежда ново административно-териториално деление на страната, според което Свищовската община преминава към Търновски окръг⁴.

За настоящата работа информация за развитието на селскостопанските отрасли в Свищовската община се откриват в Изложенията на окръжните управители от този период, данните от Български алманах след 1894 г. и в местния печат. Привлечени са и сведения от статистически сборници и годишници, публикувани през различните години, досегашни проучвания, посветени на социално-икономическите проблеми след Освобождението, както и някои краеведчески изследвания.

От Освобождението до края на XIX в. България остава предимно аграрна страна с преобладаващо селско население. Структурата на отглежданите култури и селскостопанската техника остават непроменени в сравнение с последните десетилетия от Възраждането. Все още масово се използват дървено рало и мотика, вършитбата е на полето, а оранта е плитка. Основна двигателна сила е домашният добитък. Ниското техническо ниво предопределя и ниското количество земеделска продукция от единица площ. През 90-те години средният добив на пшеница от хектар е около 13 хектолитра сре-

¹ Държавен вестник, бр. 45 от 28 май 1880 г. и бр. 55 от 5 юли 1880 г.

² Държавен вестник, бр. 91 от 21 август 1882 г.

³ Тази промяна става със закон утвърден с указ №634 от 31 декември 1899 г.

⁴ Държавен вестник, бр. 268 от 8 декември 1901 г.

щу 21–22 хектолитра в повечето западноевропейски страни (The Economy of Bulgaria, 1989, pp. 296-297).

До края на 80-те и началото на 90-те години на XIX в. в страната не се води активна държавна политика за развитието на селското стопанство. Сред причините за това са все още нерешеният аграрен въпрос, политическите събития, свързани с последствията от Съединението на Княжество България и Източна Румелия, като и липсата на категорични позиции за насоките на икономическото развитие на страната (Dimitrov, 2014, p. 35). Положението се променя при управлението на Народната партия 1894–1899 г., когато са предприети редица законодателни мерки и инициативи за подобряването на селското стопанство. Сред по-важните са Закон за земеделските конкурси (1894 г.), на които да се популяризират предимствата на техниката и се стимулира отглеждането на нови земеделски култури и породи добитък; Закон за подпомагане на предприятията (1894 г.), с който държавата отпуска помощи при уреждане на образцови градини, винарски изби, млекарници, заводи за отглеждане на добитък и др.; Закон против лихварството (1895 г.), който предвижда парични глоби и тъмничен затвор за онези, които дават пари и други вещи при лихва, по-голяма от 12% или закупуват храни и земеделски произведения, докато са на полето (на зелено), с цена по-ниска от 10% от тази на редовната продажба; Закон за градобитнината (1897 г.), с който се въвежда задължително удържане на 5% връхнина върху поземления данък. За да се задоволи нуждата от евтин кредит, в края на 90-те години се извършва и реструктуриране на земеделските каси, наследени от Възраждането, като те се поставят под контрола на Българската народна банка. Стимулира се и въвеждането на нова техника и методи в земеделските стопанства. От мито се освобождава вноса на семена, селскостопански машини, торове и др., а на окръжките и общинските съвети, които закупуват машини за отглеждането на индустриални растения, се предоставят определени привилегии. Прилагат се конкретни мерки за борбата с болести и вредители по селскостопанските култури. (Marinova, 2010, pp. 84-85).

Проблемите на селското стопанство в страната са присъщи и за Свищовската община. Основен поминък на населението в Свищовска околия след Освобождението продължава да е **земеделieto**. С него се занимава и

една значителна част от жителите на самия околийски център. Едри земеделци от Свищов са Киро Абаджиев (Nikolova, 2008, p. 230; Tosheva, 2011, p. 166), Годор Попов, Георги Катранов, Николай Патранесков и Стан Вице (Bulgarian Almanac, 1894, pp. 616; Bulgarian Almanac, 1895, pp. 240). За сега се откриват данни само за чифлика на Киро Абаджиев. За него се знае, че е един от най-добрите в околията, намиращ се в местността Кертика – между гара Ореш и село Драгомирово с няколко хиляди декара земя и мелница (Tosheva, 2011, p. 166).

Обработването на земята е съвсем примитивно – с дървено рало и мотика. Навлизането на селскостопанска техника става бавно. През 90-те години на XIX в. рамките на целия Свищовски окръг се увеличава използването на плугове, брани, копачки, обикновени жътварки, жътварки-сноповързачки, веялки и кукурузотрошачки. Повечето от плуговете са доставяни от Окръжната постоянна комисия за сметка на общините и на частни лица. На много места обаче част от тази техника не се използва ефективно, тъй като предвид тежестта на отделните механизми, за привеждането им в действие не винаги достига нужната сила в лицето на добре гледани волове, биволи и коне (Exposition, 1896, p. 31). Не са малко и случаите, в които тя е изцяло изоставена в общинските канцеларии поради недоверието и скептичното отношение на местното население. Особено трудно си проправят път железният плуг и браната. Първоначално стопаните са на мнение, че местната почва не е подходяща за обработка с плуг, и дори смятат за излишно да я почистват от бурени преди оран (Exposition, 1898, p. 15). Има земеделци, които осъзнават, че е необходимо да си купят нова техника, но се чувстват неподготвени да боравят с нея и да я поддържат, поради което изпитват страх, че тя ще остане „мъртъв капитал“ (Exposition, 1896, p. 32). Възпиращо им действат и резултатите от използването на вкараната в окръга през 1896 г. чрез местната земеделска каса английска вършачка, с помощта на която се извършва сериозна работа през лятото. На следващата година тя дава много дефекти в следствие на липсата на опитен машинист и лошата поддръжка през зимата (Exposition, 1898, p. 15).

По-популярни и използвани от населението стават веялките и трошачките на царевица. Те се срещат във всички села и стопаните дават добри от-

живи за работата си с тях. Към 1910 г. броят на веялките и триорите в околията достига 2 553. По този показател Свищовската околия се нарежда сред първите пет околии в страната (Роров, 1916, р. 143). Не на такова внимание се радват железният плуг и жетварките (Exposition, 1898, р. 16).

По данни на земеделските статистики от проведените преброявания в периода до 1910 г. в Свищовската околия дървеното рало продължава да се използва масово от населението при обработването на земята и много малко стопанства разполагат с плуг. На 100 рала в околията се падат 25 плуга, като се има предвид, че средният брой за страната е 27. Според тези данни Свищовската околия не се нарежда сред първите осем околии, в които най-масово е въведена употребата на плуга⁵.

При извършването на земеделските дейности основната роля се пада на ръчния труд. Често броят на нужните работници не е достатъчен, особено по време на жътва и вършитба. Тогава се разчита на привлечени жетвари от селата на Луковитска, Ботевградска, Троянска, Ловчанска, Габровска, Дряновска, Еленска, Севлиевска околии (Exposition, 1897, р. 12). Заплащането на работниците по време на жътва е диференцирано⁶. Наличните сведения разкриват, че съществува както парично, така и натурално заплащане, като второто в повечето случаи е преобладаващо.

Най-голям дял от обработваемите земи се засяват със **зърнени култури** -пшеница, царевица, ръж, капладжа (лимец), овес, просо. За тях в общината, както и в цялата околия, има много добри условия. Продукцията от тези култури осигурява не само прехраната на населението и на добитъка. При продажбата на част от нея на търговци, които организират износа ѝ пред Свищовското пристанище, тя осигурява добри приходи особено при плодородни години.

Иновации в селското стопанство в Свищовската околия идват с преселниците от Банат, установили се през 1881 г. в с. Драгомирово. Те започ-

⁵ Околията в които плугът е заел водеща употреба спрямо дървеното рало са: Балчик, Добрич, Видин, Лом, Кула, Оряхово, Белоградчик и Бяла Слатина. По този показател Свищовската околия се нарежда на 18 място, Роров, 1916, рр. 141-142.

⁶ Жътварите получават средно възнаграждение 1,60 лв., на харманджиите заплата също е 1,60 лв., но те получават и храна, а тези, които вършеят с конете си, получават същата надница и допълнително 10% от количеството храна на ден, Exposition of the State, 1897, р. 12.

ват да отглеждат **рапица**. Производството ѝ е печелившо и много от местните стопани бързо последват техния пример (Panchov, 1889, p.751; Exposition, 1895, p. 24; Exposition, 1898, pp. 20-21). С всяка изминала година засетите площи се увеличават в почти всички население места в Свищовския окръг (Exposition, 1891, p. 6). През последните години на XIX в. се наблюдава известен спад в производството на рапица. Причини за това са някои временни неблагоприятни климатични промени, довели до изсъхване или измръзване на семената и появата на рапичния бръмбар, който опустошава още в зародиш семената. Това разколебава доста стопани и те се отказват да я засяват. Срещат се и такива, които са недоволни от ниските добиви и съответно от по-ниските приходи и в добрите в природно отношение години, но това е в следствие от тяхното неумение да прилагат систематичен и рационален ред при посяването на рапицата, а така също и на небрежността им при приготвянето на семената (Exposition, 1895, p. 24).

Независимо от промените в засети площи и в добива, рапицата е ценна и доходна култура и през този период е предпочитана от населението в Свищовската околия (Botev & Kovachev, 1934, p. 370). Големи количества от нея се изнасят и носят добри доходи.

С цел продажба се отглежда и **тютюн**. С добиването му най-много се занимава турското население в град Свищов, Никопол и някои дунавски села. Тъй като сортовете, които се засяват, не виреят добре в местните условия и след две – три години те се видоизменят и не дава висок добив, доста тютюнопроизводители се демотивират и се отказват от производството му (Exposition, 1896, p. 39; Exposition, 1897, p. 17). За преработването на тютюна в Свищов съществува само една фабрика. Неин организатор е Илия Т. Рибаров. Тя просъществува до началото на 1897 г. Причините за закриването ѝ са от една страна, че собственикът не успява поради многото си други ангажменти, да организира ефективно дейността ѝ и от друга, че продукцията на фабриката не може да бъде изцяло пласирана, защото населението в окръга предпочита да си купува тютюн от други места, независимо че той не винаги е с по-добро качество (Exposition, 1897, p. 18). В окръга се внася изработен тютюн от Русенската, Варненската и Пловдивската тютюневи фабрики (Exposition, 1896, p. 39).

Памукът и конопът се засаждат в количества, които са достатъчни само за домашна употреба и тяхното производство не се разраства с цел износ (Exposition, 1891, p. 7; Exposition, 1895, p. 26). От конопа се изработват дрехи и постелки (Exposition, 1898, p. 22).

Независимо, че през Възрожденската епоха **бубарството и копринарството** са добре развити, след Освобождението в свищовската община тази стопанска дейност отбелязва слаба тенденция към напредък. Една от основните причини за това са липсата на достатъчно черничеви дървета в окръга. И въпреки че това се отчита, необходимите мерки от страна на общината за насърчаване за развъждането на черници не се вземат (Exposition, 1891, p. 7; Exposition, 1895, p. 26). От съществуващите за сега оскъдни данни не може да се проследи количеството отхранено бубено семе, произведените пашкули и реализираната печалба.

В десетилетията преди Освобождението **лозарството и винопроизводството** имат добри традиции. Климатичните и почвените условия благоприятстват за отглеждането на лозята, за много доброто узряване на гроздето и за производството на качествено вино (Exposition, 1896, p. 43). Известни винари в града са Ст. С. Бръчков, Ангел Гигов, Севасти Кънчева, Петър Качев, Алеко Д. Дашев, Андрей А. Анев, Алекси Петров, Ив. Станколов (Bulgarian Almanac, 1894, pp. 614-615; Bulgarian Almanac, 1895, p. 239). Винените сортове, които се срещат, са гъмза, мискет, димят и др. Отглеждат се и десертни сортове лозя, които през 80-те години имат важно стопанско значение за свищовските лозари, тъй като износът на продукцията от тях в румънските крайдунавски градове се оказва изключително доходоносно начинание. След появата на филоксерата през 90-те години на XIX в. и затварянето на пазара за вино и грозде за Румъния тази търговия секва (Exposition, 1896, p. 40).

В периода след Освобождението до края на XIX в. в свищовската община не се прави нищо за напредъка на лозарството и винарството. Засаждането на нови лозя става все по-рядко, при което не се подбира подходящо място за това и не се използват нови методи при извършване на отделните операции. Наторяване се прилага само от някои лозари в града (Exposition, 1896, p. 41). Продължава да се разчита на стара техника и липсват добре

оборудвани изби, отговарящи на условията за производството и съхраняването на доброкачествено вино. Постепенно през годините намалява и износът му, не само в чужбина, но и в съседните окръзи (Pranchov, 1889, p. 754). По-голяма част от произведеното вино е за местна консумация. През 1888 г. от над 7 000 дка лозя свищовските стопани са произвели 2 400 000 оки вино и една незначителна част от това количество е изнесено за продажба в страната. През лятото на 1890 г. всички лозя в околията са унищожени от градушка (Exposition, 1890, p. 10; Exposition, 1891, p. 8) и недостигът на вино през следващите години се набавя от съседните окръзи – Търновски, Севлиевски, Ловешки и Плевенски (Exposition, 1891, p. 8).

През 1896 г. удар върху лозарството нанася и переноспората (маната), която унищожавя по-голяма част от масивите в околията (Exposition, 1898, p. 19). Тази болест заварва местните производители неподготвени. Към 1897 г. в целия окръг има само една пръскачка за пръскане с бордолезов разтвор. По-късно за борба с маната окръжната комисия набавя общо 19 машини за селските общини. Независимо от тези начинания, лозовите масиви не се възстановяват напълно и добивите остават ниски (Exposition, 1898, p. 19).

Още по-сериозен проблем, който застрашава да унищожи единствения поминък на някои семейства в Свищов, е филуксерата. За първи път тя се забелязва през 1894 г. в селата Брест и Шамлиево в Никополска околия, което принуждава местните стопани да изкоренят засегнатите лози, приблизително 350 дка (Exposition, 1895, p. 27-28). Макар и бавно, тя достига и до свищовските лозя. За да поддържа лозарството, през 1894 г. местното управление създава в града разсадник. В него се произвеждат присадени и неприсадени противостоящи американски лози, които са по-устойчиви на филуксерата. Лозовите пръчки се раздават безвъзмездно или срещу символична цена на пострадалите стопани (Exposition, 1896, p. 42).

Мерките, които се вземат на национално и на местно ниво, се оказват недостатъчни за справяне с тази сериозна болест. В края на XIX в. се наблюдава тенденцията за намаляване на площите, засети с лозя (Exposition, 1898, p. 20).

Културите анасон, резине, мак, хмел, лен, захарно цвекло са почти непознати на местното селскостопанско население (Exposition, 1898, p. 22). В

незначителни размери през 80-те години се отглежда и сусам (Pranchov, 1889, p. 751).

Овощарството и градинарството в Свищовската община не са добре развити, независимо, че има благоприятни климатични и почвени условия за това.

Неблагоприятно влияние върху селскостопанската реколта в общината оказват честите наводнения. Те са причинени от пълноводието на река Дунав и от реките, пресичащи окръжието: Искър, Янтра, Осъм и Вит, които при проливни дъждове преливат коритата си и нанасят големи щети. Най-опустошителното наводнение в град Свищов и околията е през 1897 г. Тогава по-голяма част от посевите от пшеница са залети, залети и унищожени са и много жилищни постройки, търговски обекти и складове на пристанището. Това наводнение се оказва пагубно за цялостното икономическо развитие на общината⁷.

Най-страшният бич за стопаните са градушките. През 1898 г. в Свищовската околия те унищожават продукцията на стойност 25 890,49 лв. (Exposition, 1898, p. 22). Освен съсипаните ниви, лозя, бахчи, има и убити животни и домашни птици (Exposition, 1896, p. 57). Вреда на земеделието нанасят и честите летни пожари, които във ветровити дни засягат големи площи и жилищни постройки (Exposition, 1898, p. 22).

Добрите климатични и природни дадености за развитието на земеделието не поощряват местните стопани да предприемат сериозни инициативи за модернизирването му. Те се задоволяват с добивите, достатъчни за лична консумация и малкия излишък, който продават на пазара. Въз основа на наличните сведения може да се заключи, че многообразието на отглежданите култури и високите добиви осигуряват продукцията, която е солидна основа за развитието на хранително-вкусовата и преработващата индустрия. От друга страна, добрите условия за развитието на земеделието задържат населението от околията в селата и по тази причина не се наблюдава приток на свободна работна ръка към град Свищов, което да стимулира изграждането на фабрики.

Животновъдството е вторият по важност отрасъл от селското стопанство, от подобрението на който зависи и развитието на земеделието. Живо-

⁷ Дунавски известия, III, 36, 13 юни 1897.

тинските продукти са важна част от изхранването на населението и суровинна база за занаятчийските дейности. Едрият рогат добитък е незаменима работна сила на стопаните при селскостопанската им дейност.

Непосредствено след Освобождението в цялата страна се наблюдава всеобщо намаляване броя на животните. Това се дължи на факта, че по време на войната част от добитъка е унищожен или отведен от изселващото се турско население. Постепенно през годините животновъдният фонд се възстановява и увеличава. За времето от 1883–1900 г. той се е увеличава с около 50%. За това спомагат значително повишените цени на животновъдните произведения за разлика от спадането на цените на земеделската продукция, които са засегнати от световната аграрна криза. Степента на концентрация на производството в животновъдството остава ниска и не се различава значително от тази в растениевъдството. Като цяло броят на чисто животновъдните стопанства в страната остава все още малък (Economic History of Bulgaria, 1981, pp. 232-234). През 90-те години на XIX в. държавата предприема мерки за подобрене на местната раса на едрият рогат добитък. Правителството на К. Стоилов (1894-1899) приема Закон за животновъдството, който позволява внос на расови породи без мито, с което стимулира дейността на местните скотовъдни съвети (Nikolova, 1986, p. 110).

Свищовската околия изобилства от големи пасища, които са важно условие за отглеждането на добитък. Независимо от това в годините след Освобождението този поминък не се намира в добро състояние (Exposition, 1890, p. 12; Exposition, 1895, p. 33). Почти всеки стопанин, занимаващ се със земеделие, е и скотовъд, но без да полага особени грижи при отглеждането на добитъка (Exposition of the State, 1896, pp. 52-53). През 90-те години на XIX в. в изложенията за състоянието на Свищовския окръг управителите единодушно констатираат, че основен проблем на животновъдството е липсата на разумно отглеждане на животните, качествено им изхранване и рационалната им употреба в земеделските работи, некачествените породи на добитъка. В продължение на години развъждането на животните става по примитивен и естествен начин, без подбор на разплодниците, което води до слабост и наследствени недостатъци на животните. Доказателство, че местните породи животни не са качествени, предоставя фактът, че се изкупува

добитък за угодяване в местните соватлъци* от пазарите в Плевен, Бяла Слатина и Горна Оряховица. Животинската продукция - кожи и вълна, също не е достатъчна за потребностите на града и се налага да се внасят кожи от едър и дребен рогат добитък от Румъния и Русия⁸ (Exposition, 1897, p. 24). Слабост в работата на общинската управа е, че не осигурява изграждането на достатъчно общински разплодници (Exposition, 1896, pp. 52-53).

Друг основен проблем при животновъдството е липсата на достатъчно водопои (Exposition, 1896, p. 53). В края на XIX в. местните животновъди срещат затруднения с осигуряването на достатъчно свободна паша за животните. Намаляването на пасищата в окръжието е следствие от увеличеното населението, което за да задоволи нуждите си от обработваема земя, разоравя държавни и общински земи, характерно явление за цялата страна. В същото време не се вземат мерки тази липса да бъде компенсирана с площи, засети с фуражни култури (Exposition, 1896, p. 53).

Най-развито в Свищов и околията е **овцевъдството**, което в общината има дълбоки традиции. Важно място в стопанския живот на местните стопани заема и отглеждането на **едър рогат добитък** – крави, волове, бикове (Exposition, 1891, pp. 10-11). В сравнение с другите домашни животни, биволиците са най-добре гледани, хранени и развъждани (Exposition, 1895, p. 42). Соватите през този период в околията са само от едър рогат добитък – крави, волове, биволи и биволици в размер от около 3 000 глави. От тях се правят пастърма и лой, които са за консумация само за Свищовския окръг (Pranchov, 1889, p. 752). В българските алманаси за годините след 1892 г. като соватчии в града се споменават имената на Ангел Саръиванов, Григор Рядков (Bulgarian Almanac, 1894, p. 617; Bulgarian Almanac, 1895, p. 241), Георги Н. Високов. За последния се посочва, че се занимава и с търговия на храни от 1864 г. (Bulgarian Almanac, 1897, p. 1451).

Конете се използват основно за впрегатна сила в стопанската дейност на населението. За да подобри расата на конете в окръжието, през месец май 1894 г. Окръжната постоянната комисия в град Свищов открива окръжна конезаводна станция в източния край на града.

* Соват – едро стоково стопанство, в което се отглеждат говеда и биволи за клане.

⁸ Ратник, III, 3, 21, 1 юни 1903.

Твърде слабо се развъждат **мулета, магарета и кози**. С **пчеларство** се занимават малко стопани в Свищовската околия. Обикновено основните им доходи са от друга стопанска дейност, затова то е доста занемарено.

Свиневъдството присъства в стопанствата на свищовското население. Във всяко християнско семейство се отглеждат свине, но не като важен търговски артикул, а за собствени нужди и поради това не се полагат специални грижи. От края на XIX в. в развитието на свиневъдството вече се вижда заместващия стопански отрасъл, който при западащата роля на Свищов в търговията със зърнени храни и земеделски стоки, може да помогне на местния земеделец да увеличи доходите си чрез износ на месо и месни продукти (Exposition, 1895, p. 44-45).

Природо-географските дадености на района налагат като характерен поминък на свищовското население **риболова**. Местата за ловене на риба са Дунавския район, Свищовското, Беленското, Бескутското и Вардимското блато. Значително количество риба се изнася за Сърбия и Румъния. Почти през цялата година се лови шаран, щука, сом, бяла риба, по-малко чига, а моруна или друга по-едра риба тук твърде рядко се среща (Exposition, 1890, p. 17). През 90-те години на XIX в. количеството на улова започва постепенно да намалява. Една от причините за това е лошото състояние на блатата. Гърлата на блатата са запушени и това спира притока на рибата от реката към блатото (Pranchov, 1889, p. 755; Exposition, 1890, p. 15; Exposition, 1891, p. 14). Другият сериозен проблем е ловенето на риба през забранения сезон, както в блатата, така и в р. Дунав (Exposition, 1891, p. 14). В действащия „Закон за риболовството“ от 10 февруари 1883 г. се забранява уловът на риба в блата и реките от 15 март до 15 юни (чл. 6), а в същото това време ловът на риба в река Дунав е свободен. За спада в риболова допринасят и високите мита за износ на риба в съседните страни. В същото време много свищовски търговци внасят и продават на пазара евтина риба от Русия (Zlatev, 2010, p. 100).

За подобрене на селското стопанство в Свищовския окръг, както и за поощряване и стимулиране на ангажираното в него население, от 24 до 27 май 1896 г. в местността край града „Сър-пазар“ се провежда земеделски конкурс, спазвайки разпоредбите на специално приетия за този тип прояви закон. Равносметката от това изложение сочи, че показаният на него доби-

тък е с добро качество, но все още има какво да се усъвършенства както при породите, така и при начина на отглеждане⁹ (Exposition, 1896, pp. 58-61). Селяните обаче се въздържат от инициативи в тази посока и разчитат само на грижите от страна на държавната и местна власт.

Важно значение за развитието на земеделието и скотовъдството има горското стопанство. В сравнение с други окръзи в страната Свищовското окръжие е едно от най-обезлесените. В следствие на неразумната експлоатация това положение съществува дълги години преди Освобождението и предприеманите мерки от общинското управление след това не могат бързо да доведат до подобрене.

За развитието на селското стопанство в Свищовска община важна роля имат земеделските каси. В изследването на Ст. Караджов за дейността на касите през 1896 г., се вижда, че свищовската земеделска каса развива активна дейност. Според големината на наличните капитали към 31 декември 1896 г. от 85 земеделски каси, Свищовската каса се нарежда на 18 място (Karadzhov, St 1896, p. 14), а според големината на оборота, извършен през 1896 г., касата в Свищов е на трето място (Karadzhov, St 1896, p. 15). По третия критерий – по процента на чистите печалби, прибавени към капитала на 31 декември 1896 г., от същия брой каси, Свищовската се нарежда на 29 място (Karadzhov, St 1896, p. 16).

Направеният преглед на развитието на селското стопанство в Свищовската община от Освобождението до края на XIX в. показва, че поради структурата на поземлената собственост, в която преобладава дребното земевладение, и ниското техническо ниво, печалбите за населението, заети в него, не са големи, но все пак са достатъчни, за да му осигурят прилично съществуване. Косвено доказателство за това е и сравнително ограниченото разпространение на лихварството в селата, с изключение на с. Драгомирово, в което има голям брой заселили се от Банат българи. Те поради липса на средства попадат под силната зависимост от няколко свищовски търговци-лихвари. Пристанището в Свищов и силната търговска роля на града, предимно като износен център, осигуряват допълнителни стимули за развитието на селското стопанство. Резултатите биха били по-големи, ако в община-

⁹ Държавен вестник, XVIII, 164, 29 юли 1896; XVIII, 166, 31 юли 1896.

та има изградени предприятия на хранително-вкусовата промишленост, които да използват като суровинна основа земеделската и животинската продукция. Местната търговска прослойка обаче проявява слаба предприемаческа инициатива. Първият проект за построяване на фабрика за консервиране на месо, риба и раци, принадлежащ на свищовския гражданин Стефан Веселинов, е от 1899 г.¹⁰, но поради неясни причини, вероятно свързани с тогавашната стопанска криза, остава нереализиран. До края на XIX в. мерките, които предприема общинско управление за напредъка на земеделието и животновъдството, както и цялостната селскостопанска политика на държавата водят до бавната модернизацията на сектора, за което допринася и консервативната производствена култура на населението.

REFERENCES:

- Agricultural statistics in 1897 Distribution of lands by categories, possessions and pieces by settlements*, 1902, Direksia na statistikata, Sofia. (in Bulgarian)
- Bulgarian Almanac for 1894*, 1894, Pечатnitsa Liberalen klub, Sofia. (in Bulgarian)
- Bulgarian Almanac for 1895*, 1895, Pечатnitsa Petar A. Petrov, Sofia. (in Bulgarian)
- Bulgarian Almanac for 1897*, 1897, Pечатnitsa Govedarov, Sofia. (in Bulgarian)
- Botev, S. & Kovachev Y G 1934, *Agriculture in Bulgaria*, Pечатnitsa S. M. Staykov, Sofia. (in Bulgarian)
- Dimitrov, M 2014, *The state and the economy in Bulgaria between the two world wars 1919-1939*, Izdatelski kompleks UNSS, Sofia. (in Bulgarian)
- Exposition of the State of Svishtov District in 1890*, 1890, Pечатnitsa P. A. Slavkov, Svishtov. (in Bulgarian)
- Exposition of the State of Svishtov District in 1891*, 1891, Dunavsko печатно дружество, Svishtov. (in Bulgarian)
- Exposition of the State of Svishtov District in 1894-1895*, 1895, Dunavsko печатно дружество, Svishtov. (in Bulgarian)
- Exposition of the State of Svishtov District in 1895-1896*, 1896, Dunavsko печатно дружество, Svishtov. (in Bulgarian)
- Exposition of the State of Svishtov District in 1896-1897*, 1897, Pечатnitsa P. A. Slavkov, Svishtov. (in Bulgarian)
- Exposition of the State of Svishtov District in 1897-1898*, 1898, Dunavsko печатно

¹⁰ Български търговски вестник, VII, 34, 15 февруари 1899, с. 4.

druzhestvo, Svishtov. (in Bulgarian)

Karadzhev, St 1896 'The report of the Bulgarian National Bank and the Agricultural Funds for the period' Spisanie na balgarskoto ikonomichesko družhestvo, vol.2, no.1, pp.5-18. (in Bulgarian)

List of settlements in the Kingdom of Bulgaria from the Liberation (1879) to 1910 (Comparative review), 1921, Darzhavna petchatnica, Sofia. (in Bulgarian)

Marinova, M 2010, *Economic History, Part 2, Bulgaria*, Faber, Veliko Tarnovo. (in Bulgarian)

Nikolova, V 1986, *The People's Party and bourgeois democracy. The Cabinet of Konstantin Stoilov 1894-1899*, Nauka i izkustvo, Sofia. (in Bulgarian)

Nikolova, Y 2008, *Dostoino est. Svishtov in the 19th Century and the First Decade of the Twentieth Century. People – Events – Facts*, 2nd edn, Ivrai, Sofia. (in Bulgarian)

Popov, K 1916, *Economic Bulgaria, Collection of the Bulgarian Academy of Sciences*, vol. 8, *Branch Historical-philosophical and philological department*, pp. 1-483, Sofia. (in Bulgarian)

Economic History of Bulgaria 681-1981, 1981, Nauka i izkustvo, Sofia. (in Bulgarian)

Pranchov, St 1889, 'Economic Situation of Bulgaria in 1889', *Promishlenost*, vol. 2, no. 8-9, pp. 748-761. (in Bulgarian)

The Economy of Bulgaria to the Socialist Revolution, 1989, Nauka i izkustvo, Sofia. (in Bulgarian)

Slavev, Sl, Monev, V, Ivanov, R, Minev, Ignatov, I, Ruseva, M, Marinov, H, & Apostolov, Ya, 1980, *Svishtov in the past and today*, Izd. Otechestven front, Sofia. (in Bulgarian)

Tosheva, M (ed) 2011, *Svishtov family chronicles*, Tsenov, Svishtov. (in Bulgarian)

Zlatev, L 2010, 'Economic Development of the Danubian Towns after the Liberation to the Wars (1878–1912)', *Almanac for the history of Russe*, vol. 10, pp. 79-153. (in Bulgarian)

Correspondence address:

Emilia Vacheva – Assistant professor
“D. A. Tsenov“ Academy of Economics
34, Treti mart str., 5250 Svishtov
Tel.: (+359 889 035535)
E-mail: emilia.vacheva@abv.bg